

Recenzja pracy habilitacyjnej

“Centrum Platěnické A Bývalé Platěnické Skupiny Východohalštatské Kultury
na Moravě”

Przedstawiona mi do recenzji praca habilitacyjna jest monografią wieloautorską, w której powstaniu wzięło udział 14 osób, z których każda jest wskazana jak Autorka/Autor poszczególnych rozdziałów. Praca pod nieco zmienionym tytułem (*Centrum východohalštatské kultury na střední Moravě*) została wydana w 2020 roku przez Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu jako V tom serii *Archaeologica Olomucensia*. Zgodnie z deklaracją dołączoną do przedstawionej mi do recenzji wersji, Autorem 344 z 518 stron, a więc 66,4% jest dr Martin Golec, który zgłosił monografię jako swoją pracę habilitacyjną. W dalszej części recenzji będę się więc skupiać przede wszystkim na ocenie rozdziałów jego autorstwa.

Praca składa się z 20 części, a rozpoczynają ją informacje o celach, metodach, stanie badań i chronologii (rozdziały 1-6), następnie informacjach geograficznych (rozdział 7). Kolejne rozdziały dotyczą komunikacji i obecności elit oraz możliwości wskazania ich korelatów archeologicznych (rozdziały 8 i 9). Dla „flagowego” stanowiska, a więc cmentarzyska w Seloutkach koło Prościejowa¹ przeprowadzono nazwijmy to klasyczną analizę źródeł archeologicznych, rozpoczętą od opisu grobów, a następnie pogrupowanych według surowca (rozdział 10). Rozdział 11 zatytułowany „Analizy i metody przyrodnicze” zawiera wyniki analiz antropologicznych, zoologicznych dla tego samego cmentarzyska, a ponadto wyniki analiz prosa i tłuszczu z próbek pochodzących z różnych stanowisk na Morawach. W tym samym rozdziale przedstawiono też wyniki prospekcji geomagnetycznej. Do tego rozdziału włącznie, praca ma charakter opisowy, natomiast dalsza część obejmuje interpretację wybranych zjawisk kulturowych i społecznych (takich jak np. pojawienie się specyficznych typów stanowisk, rzemiosła czy kwestia importów ze strefy kultury Vekerzug) (rozdziały 12-14). Rozdziały 15 i 16 składają się z krótkich podrozdziałów, głównie autorstwa Petra Laučika i dotyczących różnych

---

¹ W tekście recenzji użyłam nazw miejscowości, tak jak występują one w języku polskim.

kwestii, które można łącznie określić jako związane z kulturą duchową. Ostatnie rozdziały, 17-21 to spis literatury i źródeł (28 stron), streszczenie w języku angielskim, katalog grobów dla stanowisk sepulkralnych, na których oparto analizę przedstawiono wcześniej. Książkę kończy 112 tablic zawierających lokalizację, plany i inwentarze grobów oraz 35 fotografii. W tekście znajduje się ponadto 65 rycin i map o numeracji ciągłej. Katalog, tablice i fotografie zajmują łącznie 175 stron, a więc 33% całej książki. Wszystkie materiały graficzne są bardzo dobrej jakości, a sama publikacja, choć przygotowana przez kilkanaście osób, z których zapewne każda ma swój niepowtarzalny styl, jest napisana w zrozumiały i jasny sposób, choć do samej konstrukcji mam pewne uwagi, które jednak przedstawię za chwilę.

Dość trudna jest próba oceny osiągnięcia Habilitanta, a to z przyczyn technicznych. Przygotował on samodzielnie kilka rozdziałów rozrzuconych po całej monografii, co nieco utrudnia ocenę spójności tekstu. Jego autorstwa są: wstęp, cele i metody, terminologia, regionalne warianty grupy horakowskiej i platenickiej, historia badań, chronologia, katalog najważniejszych stanowisk halsztackich, zwyczaje pogrzebowe (poza częścią dotyczącą architektury monumentalnej, autorstwa Zuzany Mírovej), analiza inwentarzy grobowych (poza podrozdziałem dotyczącym elementów wozów i części uprząży ponownie autorstwa Z. Mírovej), zwyczaje pogrzebowe w grupie platenickiej, charakterystyka Kotliny Prościejowskiej w okresie halsztackim, skupisko osadnicze w Kralicach, centrum grupy platenickiej na tle sytuacji kulturowej na Morawach, zakończenie oraz dyskusja. Dokonał także podsumowania całego tomu, przygotował spis literatury, streszczenia oraz główny katalog (w ogóle katalogów jest w pracy bardzo dużo, część mogłaby zostać opublikowana wyłącznie jako materiał dodatkowy w wersji cyfrowej). Martin Golec częściowo przygotował natomiast rozdział 9 (50/50% z Zuzaną Mírovą), podrozdział 13.4 (50/50% z Anitą Kozubovą) oraz rozdział 15 (50/50% z Klárą Sovovą) i ryciny, których jest autorem wspólnie z Pavlem Fojtíkiem (50/50%). Momentami taka sytuacja jest problematyczna, ponieważ nie wiadomo kto jest autorem danego fragmentu. Dobrze to ilustruje dość rozbudowany rozdział (9) dotyczący grupy horakowskiej i platenickiej: kto jest autorem poszczególnych podrozdziałów na temat identyfikacji elit, metod statystycznych i modelu teoretycznego.

W dalszej części recenzji skupię się na partiach tekstu przygotowanych całkowicie przez dr. Martina Golca. Pracę rozpoczyna wstęp i przedstawienie celów badawczych, a także metody. Celem pracy jest zatem przedstawienie wybranych elementów osadnictwa – przede wszystkim cmentarzysk z grobami wyróżniającymi się pod względem architektury i bogactwa wyposażenia. Wraz z innymi wybranymi danymi archeologicznymi (specyficzne formy osad, przedmioty z rzadkich surowców, obecność skarbów) składają się one, zdaniem Autora, na obraz ważnego społecznie obszaru zlokalizowanego w regionie dzisiejszego Prościejowa, które można, także jego zdaniem, łączyć z kulturą wschodniohalsztacką. Autor wychodzi z założenia, że na analizowanym obszarze istniały silnie zhierarchizowane społeczności, którym przewodził wódz, kontrolujący nie tylko najbliższe otoczenie własnej siedziby, ale także obszary nieco bardziej od niej oddalone. W tej części zdecydowanie brakuje nie tylko odniesień do nauk społecznych i tego jak powinniśmy, jak nie powinniśmy badać społeczeństwa, co do których zachodzi przypuszczenie wyraźnej stratyfikacji. Autor nie zawarł też odniesień do ważnych i inspirujących badań prowadzonych ostatnio w innych częściach Europy². Zdaniem Autora, kultura halsztacka jest odpowiednia do badań społecznych (w domyśle – elit), ponieważ jest silnie zróżnicowana pod względem ilości, jakości i proveniencji danych. Wybierając kluczowe stanowiska, przede wszystkim z regionu Prościejowa na środkowych Morawach, stara się on nakreślić obraz sytuacji społecznej i kulturowej we wczesnej epoce żelaza. Jego badania mają aspekt przestrzenny, chronologiczny i kulturowy. Obraz uzupełniają ponadto wynik badań przyrodniczych przeprowadzonych dla wybranych stanowisk / obiektów.

Rozdział dotyczący terminologii uważam za istotny, ponieważ w nim Autor definiuje poszczególne jednostki kulturowe, jakimi posługuje się w dalszej części pracy. Z rozdziału tego wynika, że (podobnie jak np. w Polsce) mamy do czynienia z niejasnymi definicjami grupy, kultury itp. Jest to rezultat konieczności posługiwania się określeniami porządkującymi dane

---

² np. **Schumann, R., van der Vaart-Verschoof, S.** (Eds.) 2017. *Connecting Elites and Regions. Perspectives on contacts, relations and differentiation during the Early Iron Age Hallstatt C period in Northwest and Central Europe*, Sidestone Press, Leiden; **van der Vaart-Verschoof, S.** 2017. *Fragmenting the Chieftain, A practice-based study of Early Iron Age Hallstatt C elite burials in the Low Countries*, Sidestone Press, Leiden

archeologiczne w czasie i przestrzeni, stanowiącymi wyznaczniki tzw. kultur archeologicznych, lub, jednostek niższego rzędu, czyli grup. Przedstawiony przez Autora problem z definicjami i zasięgiem owych kultur / grup jest niemal zawsze spotykany przy okazji prób syntetycznego nakreślenia sytuacji kulturowej na wielu obszarach Europy, nie tylko środkowej. Wynika to m.in. z problemu definicji samej kultury archeologicznej (rozumianej bardzo specyficznie w różnych miejscach) i przypisywanych jej atrybutów materialnych występujących na danym terenie. Szczególnie jest to widoczne, gdy mowa o dużych kręgach kulturowych (jak np. kultury pól popielnicowych, czy właśnie kultura halsztacka). Nie wiem, czy było to zamierzeniem Autora, ale rycina 1 (mapa na stronie 11) dobrze ilustruje fakt, że omawiane kultury / grupy są tworem dość abstrakcyjnym. Kultura halsztacka jawi się na niej jako zlepek niepowiązanych ze sobą mniejszych jednostek pozbawionych stref kontaktu i przenikania się cech charakterystycznych dla każdej z nich.

Jeśli chodzi o dalsze części pracy, nie będę streszczać ich zawartości, odniosę się jedynie do kwestii, które powinny się były w nich znaleźć, a których tam brakuje lub są niedostatecznie wyjaśnione. Rozdział dotyczący chronologii jest oparty na schematach chronologii względnej P. Reineckego i H. Parzingera. Niemal całkowicie pominięta jest kwestia chronologii absolutnej – kwestia pozyskiwania nowych dużych serii dat³ i problemów z ich kalibracją i dalszym modelowaniem. Brak także informacji o danych dendrochronologicznych, co dziwi tym bardziej, że na jednostki chronologii względnej są podzielone na niewielkie odcinki z dokładnością do 25 lat. Jak pokazuje Autor w rozdziale dotyczącym szlaków handlowych, przez region Prościejowa przebiegały szlaki handlowe we wszystkich właściwie kierunkach, tym bardziej powinno więc znaleźć się odniesienie do dat uzyskiwanych na sąsiadujących obszarach⁴.

---

³ np. <http://www.c14.sk/>

⁴ **Barta, P.** et al. 2017. "Archived Radiocarbon and Dendrochronological Samples from Smolenice-Molpír: a Contribution on Site Use in the Early Iron Age and the Formation of the Archaeological Record." In: E. Miroššayová – Ch. Pare – S. Stegmann-Rajtár (Hrsg.): *Das nördliche Karpatenbecken in der Hallstattzeit. Wirtschaft, Handel und Kommunikation in früheisenzeitlichen Gesellschaften zwischen Ostalpen und Westpannonien*. *Archaeolingua, Main Series 38*: 527–545; **Chytráček, M. et al.** (2020). *Interdisciplinární výzkum knížecí mohyly doby halštatské v Rovné u Strakonice. Reprezentace sociální identity a symbolika uměleckého projevu elit starší doby železné — An Interdisciplinary Study*

W rozdziale omawiającym elity i ich wyróżniki, Autor posługuje się dość uproszczonym obrazem wskazując, że podstawowym wyznacznikiem statusu są specyficzne typy stanowisk, architektura grobowa i wybrane (luksusowe) przedmioty, które następnie są przedmiotem analizy skupień. Choć jest to pogląd moim zdaniem zasadniczo poprawny, wymaga jednak szerszego komentarza, zwłaszcza z zakresu przyjętej metodologii, dlaczego właśnie te a nie inne dane są brane pod uwagę. Czy status można „mierzyć” jakością, surowcem, czy liczbą?⁵ Są to kwestie niejednoznaczne i należy uzasadnić podejmowane decyzje w zakresie wyboru materiałów przeznaczonych do dalszych analiz, najlepiej odwołując się niezwykle bogatego piśmiennictwa na ten temat⁶. W części dotyczącej analiz statystycznych brakuje wniosków i interpretacji uzyskanych danych. Jedyne wnioski jakie udało mi się wypatrzeć w dalszych częściach pracy dotyczy skupienia podobnego typu stanowisk. Do podobnego wniosku jednak można by dojść znacznie mniej czasochłonną metodą kartograficzną.

Problemem jest moim zdaniem sama konstrukcja pracy, utrudniająca płynną lekturę. Tekst jest przerywany licznymi katalogami i zestawieniami stanowisk, a same rozdziały robią wrażenie niepowiązanych ze sobą. Nie wiem dlaczego np. rozdział dotyczący komunikacji pojawia się między katalogiem i wyróżnikami archeologicznymi elit oraz dlaczego dość

---

of the Princely Hallstatt Period Barrow in Rovná in the Strakonice District. Representation of Social Identity and Symbolism of the Artistic Expression of Early Iron Age Elite. *Pamatky Archeologicke*. 90. 59-172. **Egg, M.** 2013. Chronologie der Kröllkogels. In: Egg, M. – Kramer, D. (eds), *Die hallstattzeitlichen Fürstengräber von Kleinklein in der Steiermark: der Kröllkogel*. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 110. 389–392. Mainz;

STÖLLNER, T. 2002. Die Hallstattzeit und der Beginn der Latènezeit im Inn-Salzach-Raum. *Archäologie in Salzburg* 3/1, Salzburg 2002; **Goslar, T.** (2019). The chronology and periodization of the Bronze and the early Iron Age burial ground in Domasław, Wrocław district, based on radiocarbon dating. *Przegląd Archeologiczny*. 67. 31-48.

⁵ **Przybyła, M.** (2014). Społeczne hierarchie i archeologiczne rankingi grobów. Dyskusja w oparciu o analizy dwóch cmentarzy z końca epoki brązu w Polsce południowej. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 60, 7–28; **Liczbicka G. et al.** 2020. Are metals necessary for the study of social stratification during the Bronze Age and the Iron Age? A proposal for a new methodological approach, *Journal of Anthropological Archaeology*, 60, 101241.

⁶ **R. Bernbeck, J. Müller.** 1996. Prestige und Prestigeüter aus kulturanthropologischer und archäologischer Sicht. In: R. Bernbeck, J. Müller (eds.) *Prestigeüter- Sozialstrukturen. Beispiele aus dem europäischem und vorderasiatischen Neolithikum*. *Archaeologische Berichte* 6, 1–27; Kadrow S. 2011. Power and Authority in Prehistory and the Problem of Interdisciplinary Archaeological Studies, *Analecta Archaeologica Ressoiviensia* 6, 11-54.

znicznacka pojawia się w nim nagle katalog obejmujący 312 stanowisk. Praca jest źródłoznawcza, a znaczną jej część stanowią różnego rodzaju opisy – w formie pisemnej lub graficznej (tablice). Część interpretacyjna prezentuje się bardzo skromnie w porównaniu do prezentacji źródeł. Autor przyjmuje bezdyskusyjnie wiele uproszczonych założeń dotyczących np. relacji między wyposażeniem grobu a zmarłym, kwestii czym są dary grobowe, co rozumiemy przez elity, co to są przedmioty prestiżowe itd. Są to problemy podejmowane od pewnego czasu i dobrze byłoby się do tych dyskusji odnieść (np. cała publikacja pod redakcją R. Schumanna i S. van der Vaart-Verschoof, S. (Eds.) 2017. *Connecting Elites and Regions. Perspectives on contacts, relations and differentiation during the Early Iron Age Hallstatt C period in Northwest and Central Europe*). Mankamentem pracy jest też unikanie kwestii datowania bezwzględne, przy jednoczesnym bardzo skrupulatnym podziale na odcinki chronologii względnej. Brakuje krytycznej oceny np. dlaczego okres halszacki C1b jest datowany zarówno dla grupy horakowskiej, jak i platenickiej właśnie na 725-675 BC. Nawet jeżeli na Morawach nie ma dużych serii dat radiowęglowych i danych dendrochronologicznych, są one wykonywane w Austrii i Słowacji, więc jeżeli Autor zalicza obie grupy do kultury wschodniohalszackiej, powinien się odnieść do ustaleń chronologicznych z tych terenów, bo tam też występują stanowiska wschodniohalszackie. W dyskusji powtarzają się opisy – jak wyglądają groby z poszczególnych faz, jakie przedmioty w nich występują. Pojawia się także informacja o centralizacji osadnictwa, co zresztą od dawna jest uważane za charakterystyczne dla kultury wschodniohalszackiej, w której występują cmentarzyska a nie pojedyncze groby przypisywane elitom⁷. Brakuje natomiast informacji dlaczego zdaniem Autora zmiany, które tak szczegółowo opisał w ogóle miały miejsce. Konkluzją tej obszernej i szczegółowej pracy jest opis dwóch centrów osadniczych o podobnej chronologii, skupionych odpowiednio w okolicach Brna i Prościejowa, a realizujących wschodniohalszacki wzorzec kulturowy. Byłoby dobrze też wspomnieć o relacjach i skutkach społecznych istnienia dwóch silnych centrów między tymi dwoma centrami (konkurencja? konflikt itd.). Podobne uwagi dotyczą elit, które jak widać z licznych map i zestawień były dość liczne.

---

⁷ np. Kristiansen K. 1998. *Europe before History*, Cambridge University Press.

Mimo przedstawionych krytycznych uwag, znam dość dobrze i cenię publikacje dr. Martina Golca, który jest cenionym specjalistą z zakresu wczesnej epoki żelaza w Środkowej Europie. Uważam, że ma on swoje zdanie i nie obawia się go wyrazić, a recenzowana przeze mnie praca, mimo zgłoszonych uwag, spełnia moim zdaniem wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym. Na podstawie bardzo zróżnicowanych, interdyscyplinarnych danych wnosi ona istotne nowe informacje do poznania tego okresu pradziejów. **Moja ocena jest pozytywna i wnioskuję o dopuszczenie Kandydata do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.**

Wrocław, 31.08.2021

dr hab. Justyna Baron, prof. UW.

